

Motion till riksdagen 2005/06: MJ395

av Marie Wahlgren m.fl. (fp)

Livsmedelspolitik på konsumenternas villkor

Motionen delad mellan flera utskott

Sammanfattning

- Utgångspunkten för livsmedelspolitiken är att konsumenternas intressen sätts främst. Kraven på livsmedelsproduktionen måste därför grunda sig på principerna om öppenhet, spårbarhet, redlighet och renlighet samt att en väl fungerande konkurrens finns.
- Sverige har i ett europeiskt perspektiv för höga matpriser. Bristande konkurrens är en av förklaringarna. För att förändra detta vill vi bland annat införa fri etableringsrätt för dagligvaruhandeln samt effektivisera den kommunala planprocessen.
- Den enskilde konsumenten har rätt att välja vilken vara hon eller han vill köpa. För att denna frihet skall vara verklighet, måste kraven på korrekt information vara absoluta. Det krävs ett tydligt ansvarstagande från dem som producerar och säljer livsmedelsprodukter och andra varor. Ytterst är det dock en myndighetsuppgift att säkerställa att konsumenterna får rätt information om de varor man köper. Sverige bör skärpa kontrollen av livsmedelsmärkningsen. Höga skadestånd bör kunna utdömas för felaktig information.
- Politiken måste garantera konsumenterna riktig och tydlig information om sambandet mat och hälsa. Däremot skall politiker inte ta över den enskilda individens ansvar. Ansvaret för den egna hälsan ligger framför allt på individen själv. Samhällets viktigaste ansvar ligger i att på ett tydligt sätt informera om t.ex. behovet av kost och motion, inte minst till barn och ungdomar. Samhället skall också ansvara för att det finns relevant forskning och att den kunskap som denna forskning genererar når allmänheten. Vidare är det viktigt att det finns en fungerande vård för dem som lider av sjuklig fetma. Ofta finns här mycket svåra problem som individen inte kan lösa utan professionell hjälp.

Fel! Okänt namn på

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning	2
Förslag till riksdagsbeslut.....	3
Inledning.....	3
Ett globalt konsumentperspektiv	5
Konsumentperspektivet i EU:s jordbrukspolitik.....	5
Konsumentinformation och märkning.....	6
Pressa matpriserna genom skärpt konkurrens.....	8
Stärk konsumentrörelsen	10
Rätten till säker och sund mat.....	11
Livsmedelssäkerhet på Europeanivå	11
Livsmedelssäkerhet på nationell nivå.....	12
Mat och folkhälsan	15

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad internationell samverkan för livsmedelssäkerhet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ge Livsmedelsverket ett helhetsansvar för livsmedelssäkerheten från jord till bord.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skärpt tillsyn av livsmedelsmärkning och ökade möjligheter till skadestånd vid märkning utan saklig täckning för påståendena.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om europeiskt och svenskt regelverk för information om mervärdesmat.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om statens roll vid livsmedelsmärkning.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om effektivare konkurrenspolitik för dagligvaruhandeln.¹
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om stärkt ställning för konkurrensintresset i plan- och bygglagen.²
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fri etableringsrätt för dagligvaruhandel.²
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om ökat stöd till konsumentorganisationerna för granskning av och konsumentinformation om livsmedel.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om åtgärder inom WTO som syftar till att ett ökat konsumentskydd får en framskjuten plats.¹
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om salmonellafria livsmedel.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om breddat mandat för den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om traditionella livsmedel.
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om smajlmärkning som ett led i offentliggörande av livsmedelskontrollen.
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om informationsåtgärder kring fetma och folkhälsa.³
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av att uppmärksamma nutritionsfrågor i äldreomsorgen.³

¹ Yrkandena 6 och 10 hänvisade till NU.

² Yrkandena 7 och 8 hänvisade till BoU.

³ Yrkandena 15 och 16 hänvisade till SoU.

Fel! Okänt namn på

Inledning

Medan mycket av jordbrukspolitiken bör spegla hur man bedriver en modern företagarpolitik för de areella näringarna, måste huvudsyftet med livsmedelspolitiken vara att stå på konsumenternas sida. Oftast sammanfaller naturligtvis jordbrukarnas, livsmedelsindustrins och konsumenternas intressen, men grunden för en liberal livsmedelspolitik är att slå vakt om konsumenternas intresse. Det betyder att kunna garantera mångfald och valmöjligheter för konsumenterna, att garantera säkra livsmedel och att motverka kartellbildningar och bristande konkurrens som leder till höga priser. Kraven på livsmedelsproduktionen måste därför baseras på principerna om öppenhet, spårbarhet, redlighet och renlighet samt en väl fungerande konkurrens. Dessa principer är förutsättningarna för en fungerande marknadsekonomi, där varje medborgare ges rätten till ett välinformerat val, men där hon får ta ansvar för den mat hon väljer att äta och den hälsa hon strävar efter. Det är också utifrån dessa principer som det kan skapas rimliga villkor för jordbrukare och andra livsmedelsproducenter. Ett fungerande samspel mellan konsumenter och producenter, där konsumenternas önskemål ligger till grund för produktionen, kan bara uppnås inom en marknadsekonomi.

Tidigare handlade livsmedelsfrågan främst om möjligheten att kunna äta sig mätt. Nu fokuseras frågan alltmer på vad man kan och bör äta. Valfriheten har ökat. En svensk kan numera uppleva all världens matkulturer utan att åka utomlands. Livsmedelsmarknaden förändras och nya, tidigare okända, produkter tillkommer snabbt. Det är som regel positivt, men skapar också osäkerhet hos konsumenterna. Kunskapen om råvarorna har minskat och vägen mellan bonden och konsumenten har blivit längre. Få har insyn i hela produktions- och distributionskedjan.

Samtidigt ställer konsumenten allt större krav på vad livsmedlen innehåller och hur dessa framställs. Allt fler kräver att maten skall vara prisvärd, hålla hög kvalitet och vara producerad under goda förhållanden för både djur, miljö och lokalsamhälle. Denna utveckling välkomnas av liberaler. Det är konsumentmakt i praktiken.

Den starka internationaliseringen, den tekniska utvecklingen och Sveriges EU-medlemskap har skapat en ny situation för de svenska konsumenterna. Utbudet av mat har på flera sätt blivit större, bättre och billigare, men konsumenten får också svårare att överblicka marknaden. Därför har konsumentens rätt till information en nyckelroll i Folkpartiets konsumentpolitik. En väl fungerande marknadsekonomi förutsätter att konsumenten kan bilda sig en uppfattning om pris, kvalitet och produktionsmetoder för den mat man köper.

I denna motion lägger Folkpartiet fram ett antal förslag som bildar en sammanhållen strategi för en livsmedelspolitik på konsumenternas villkor. Vår allmänna konsumentpolitik beskrivs dessutom i en separat motion.

Ett globalt konsumentperspektiv

Livsmedelsexport är ofta en viktig bas för utvecklingsländernas ekonomier. Folkpartiet har länge verkat för att stärka frihandeln och minska i-världens handelshinder på detta område. I den överenskommelse som antogs av WTO-medlemmarna i Genève den 1 augusti 2004 gjordes flera viktiga framsteg i förhandlingarna kring jordbruksprodukter och den rika världen förband sig att minska sina subventioner och vid ett ännu icke fastslaget datum avveckla exportstöden inom detta område. Det är viktigt att detta genombrott förvaltas, nu närmast vid WTO-ministermötet som äger rum i Hongkong i december 2005 så att åtagandena inte vattnas ur utan att rättvisa handelsvillkor nu äntligen blir en del av den internationella jordbrukspolitiken. Målet måste vara att åstadkomma verklig frihandel utan tullmurar också för livsmedel.

Med ökad import och export av livsmedel krävs dock nya vägar för att stärka konsumentinflyandet och livsmedelssäkerheten. Sverige bör verka internationellt i dessa frågor. Det finns åtminstone två viktiga delområden. För det första kan Sverige inom ramen för demokratibiståndet stödja framväxten av t.ex. oberoende konsumentorganisationer i nya demokratier. För det andra bör vi – själva eller via t.ex. EU eller FAO – stödja en förbättrad livsmedelssäkerhet och livsmedelskontroll i utvecklingsländerna. Det kan gälla möjligheten att bygga upp egna kontrollmyndigheter, utbildning i livsmedelssäkerhet och internationella kvalitetssystem men också frågor som rör arbetsmiljö. Fortfarande förekommer det t.ex. att bekämpningsmedel vid livsmedelsodling hanteras på ett helt oacceptabelt sätt, som inte bara skadar miljön utan också hotar livsmedelsarbetarnas hälsa. Detta bör ges regeringen till känna.

Konsumentperspektivet i EU:s jordbrukspolitik

Konsumentpolitiken är sedan Amsterdamfördraget ett självständigt politikområde inom EU. Det betyder att all verksamhet och politik som skall utformas och genomföras inom EU måste ta hänsyn till konsumenternas önskemål och behov. Ett stort problem är dock fortfarande att den politik som förs alltför sällan har satt konsumentperspektivet främst. Detta gäller särskilt inom jordbrukspolitiken.

Den kraftigt specialiserade jordbruksproduktionen i Europa har medfört negativa effekter på miljön och i några fall äventyrat människors hälsa. Metoderna har också rest allvarliga etiska frågor om förhållandet mellan människa och djur. Sverige har ett särskilt ansvar att driva på när det gäller djuretiska frågor både vad det gäller lagstiftning och när det gäller konsumentinformation.

Den gemensamma jordbrukspolitiken är dessutom djupt osolidarisk mot tredje världen, och fortsatta reformer är nödvändiga. Vi måste ge utvecklings-

Fel! Okänt namn på

länderna goda möjligheter att exportera sina produkter till vår marknad. Den jordbruksprotektionism som finns inom EU, och andra delar av världen, gör det omöjligt för utvecklingsländerna att få tillräckligt stor avsättning för sina produkter. Över hälften av EU:s budget används till jordbruksstöd, samtidigt som jordbrukssektorn är väl skyddad mot konkurrens från utländska importörer. Detta får en mycket snedvridande och destabiliserande effekt i världsekonomin. EU-ländernas tullar och kvoter inom jordbruksområdet måste försvinna.

Sverige skall verka för att konsumentintresset får större vikt än hittills i förhållande till producentintresset i EU-samarbetet. Jordbrukspolitiken måste ändras till en livsmedelspolitik med inriktning på medborgarnas vilja och behov. Folkpartiet vill därför att riksdagen tillkännager för regeringen vad som i motion 2004/05:MJ332 anförs om att konsumentperspektivet skall lyftas in i målbeskrivningen för den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP). Detta bör ges regeringen tillkänna, vilket vi yrkande på i motion 2004/05:MJ332. Därtill behövs en utvecklad landsbygdspolitik och enklare regler för företag. Folkpartiet liberalerna anser att jordbruksföretagen skall behandlas som just företag. Jordbruksföretagen gynnas, liksom andra företag, av en förenkling av regler och byråkrati. Lönsamma jordbruksföretag betyder mycket för en levande och utvecklad landsbygd.

Jordbruket är inte bara en producent av livsmedelsråvaror, vårt jordbruk vårdar viktiga delar av vårt kulturarv och kulturlandskap. Det behövs därför ett visst skattebetalt stöd även i framtiden, men ingen separat jordbrukspolitik. Vi behöver en konsumentpolitik för maten, en företagarpolitik för jordbruksföretagen, en naturvårdspolitik för den biologiska mångfalden och ett riksantikvarieämbete för kulturarvet.

Sverige bör ta täten i den omvandling av jordbruket som är på gång i Europa. Sverige måste byta perspektiv i jordbruksfrågorna – från producentintresse till konsumentintresse. Det är betecknande att det departement som ansvarar för konsumentfrågor heter Jordbruksdepartementet. Underordningen av konsumentfrågorna under producentintresset måste brytas. Vidare bör Livsmedelsverket ges ansvar för hela ledet när det gäller livsmedelssäkerheten, också de delar som t.ex. rör djurfoder som nu ligger på Jordbruksverket. Detta bör ges regeringen till känna. Sverige bör också driva på för att samma perspektivskifte sker i EU-samarbetet. Det är inte bara producenterna utan också konsumenterna, miljön och den globala solidariteten som skall sättas i blickfånget när en ny jordbruks- och landsbygdspolitik utformas.

Konsumentinformation och märkning

För oss liberaler är det en grundläggande utgångspunkt att den enskilde konsumenten har rätt att själv välja vilken vara hon eller han vill köpa. För att denna frihet skall vara en verklighet, måste kraven på korrekt information vara absoluta. Livsmedel och andra varor kommer till våra butiker från hela världen. Den höga graden av förädling av livsmedel gör det svårare för oss

Fel! Okänt namn på

konsumenter att veta vad vi handlar. Allt är processat, förädlad och paketerat. Det är inte möjligt att smaka, lukta, klämma eller veta exakt vad som finns i en förpackning. Då återstår att läsa information: innehåll, ursprung, varumärke och andra symboler så som miljömärkning.

En livsmedelsproducent har givetvis rätt att själv beskriva vad en produkt är, varifrån den kommer och hur den framställts. De olika märkningssystem som vuxit fram för att exempelvis beskriva en varas egenskaper ur hälso-, allergi-, miljö-, jämställdhets- eller solidaritetssynpunkt bör i första hand ses som ett konkurrensverktyg för producenter och återförsäljare och som en service åt konsumenterna. Den här typen av information underlättar för oss konsumenter att genom en mer medveten konsumtion påverka utbudet av produkter och tjänster. Samlad konsumentkraft är en stor maktfaktor och kraftkälla.

Oavsett vad märkningssystemen syftar till måste dock alla påståenden kunna gå att bevisa. Det betyder att om någon saluför lokalt odlade grönsaker skall säljaren kunna bevisa detta. Om någon hävdar att deras produkter är "miljövänligt odlade" så måste detta vara korrekt. Om någon uppger att ett visst livsmedel inte innehåller palmolja måste detta bevisas.

Det är också viktigt att beakta att livsmedelsmärkningen inte heller får förvirra eller förleda konsumenten. Det är viktigt att också beakta att många konsumenter inte har svenska som modersmål, varför tydliga symboler underlättar valet för dem. Ju fler olika märkningssystem som utvecklas, desto större blir också risken för att den samlade informationen blir svår för konsumenten att tillgodogöra sig. I första hand är detta ett ansvar för tillverkare och återförsäljare, men det kan också bli en myndighetsfråga.

Det krävs ett enkelt och tydligt ansvarstagande från dem som producerar och säljer livsmedelsprodukter eller andra varor, men ytterst är det en myndighetsuppgift att säkerställa att konsumenterna får rätt information om de varor man köper. Detta uppnår vi genom att kontrollera att själva informationen är sann. Därför behövs ett välfungerande system för kontroll av märkningen, och Sverige bör skärpa kontrollen av livsmedelsmärkningen. Höga skadestånd bör kunna utdömas för felaktig märkning. Regeringen bör få i uppgift att se över regelverket så att en sådan skärpt lagstiftning är möjlig. Detta ges regeringen till känna.

Det blir allt vanligare med nya livsmedelsprodukter som har hälsoeffekter. Denna s.k. mervärdesmat, eller *functional food*, kan utgöra en viktig del av förädlingen av svenska livsmedelsprodukter. Det är dock viktigt att ställa beviskrav på tillverkaren när sådana hälsoeffekter hävdas. Folkpartiet anser att EU behöver en gemensam syn på hur sanningshalten i påstådda hälsoeffekter hos mervärdesmat bevisas och kontrolleras. I nuläget diskuteras på EU-nivå att tillåta uttalanden om att livsmedel kan minska riskfaktorer för viss sjukdom, något vi anser är bra så länge som säkerhets- och beviskraven håller tillräcklig nivå. I dagsläget finns det dock ingen gemensam EU-lagstiftning som reglerar hälsopåståenden för mervärdesmat, och Sverige bör arbeta för att påskynda att regelverket kommer på plats. I Sverige finns nu en branschöverenskommelse (egenåtgärdsprogram) som är avsett att komplettera lagstiftningen och verksamheten hos myndigheter som t.ex. Livsmedelsverket, Kon-

Fel! Okänt namn på

sumentverket/KO och Marknadsdomstolen. Regeringen bör dock begära att Livsmedelsverket ser över om ytterligare åtgärder behövs för att underlätta för utveckling och marknadsföring inom detta område. Detta ges regeringen till känna.

Eftersom märkningssystemen är ett konkurrensverktyg bör staten vara mycket återhållsam med att direkt engagera sig i nya märkningsformer. Där-
emot kan staten spela en roll genom att underlätta för internationell samverkan om märkning och tillsyn av märkningen. Sverige bör verka för att underlätta utvecklingen av gemensamma regler för livsmedelsmärkning inom EU. Med tanke på den ökande internationella handeln är det naturligt att på sikt arbeta för ett samarbete i märkningsfrågor världen över.

Förutom den frivilliga märkningen, som kan underlätta konsumenternas val av livsmedel, är obligatorisk märkning av livsmedel vad avser faktorer som påverkar säkerhet och hälsa av stor vikt. Detta gäller t.ex. innehållsförteckningarna som måste vara tydliga. Speciellt viktigt är märkning som skyddar de konsumenter som behöver undvika vissa livsmedel, t.ex. livsmedelsallergiker och andra födoämnesöverkänsliga. Regelverket för märkning av livsmedel som innehåller kända livsmedelsallergener bör ses över med tanke på ett antal incidenter där allergiker inte enkelt har kunnat upptäcka att produkter t.ex. innehåller nötter. Märkningen av de allvarligaste matallergenerna, såsom soja, nötter m.m. bör vara i form av symboler, företrädesvis utformade på ett likartat sätt inom hela EU. Detta bör ges regeringen till känna.

Märkningen bör också vara sådan att den tar konsumenters oro på allvar. Därför är det positivt att EU nu utvecklat regler för märkning av livsmedel baserade på genmodifierade grödor. Om EU inte kan förhindra import av kött producerat med tillväxthormoner bör även sådant kött märkas. Grunden för märkning bör dock vara att den med rimliga ansträngningar skall kunna kontrolleras. Därför bör effekterna av denna del av EU:s märkningsregler utvärderas inom de närmaste åren. Beroende på i vilken utsträckning genmodifierad mat introduceras på marknaden och vilka konsumentkrav som uppstår är det tänkbart att producenterna i allt större utsträckning väljer en s.k. negativ märkning, alltså att de märker varor som inte är baserade på genmodifierade grödor. Så länge producenterna kan bevisa sitt påstående bör en sådan märkning inte hindras.

Pressa matpriserna genom skärpt konkurrens

Den totala prisnivån i Sverige är betydligt högre än i övriga EU. Konkurrensverkets senaste kartläggning på området, rapporten "Konsumenterna, matpriserna och konkurrensen" (2004:2), bekräftar ännu en gång att den allmänna prisnivån för varor och tjänster avsedda för privat konsumtion ligger omkring 20 procent över genomsnittet i EU (före utvidgningen). Uppemot hälften av den generella prisskillnaden gentemot övriga EU före utvidgningen skulle enligt Konkurrensverket kunna elimineras med bättre konkurrens. Tack vare nya aktörer på marknaden har konkurrenstrycket ökat det senaste året på de

Fel! Okänt namn på

svenska matpriserna, men fortfarande är det stor skillnad mot exempelvis priserna i Tyskland. En aktuell kartläggning pekar också på att bristande konkurrens följs av hög lönsamhet både i detaljist- och grossistleden inom dagligvaruhandeln.

För att ge människor större frihet måste ett viktigt led i politiken vara att se till att konsumenterna inte tvingas betala för höga priser för maten, som utgör en så stor del av hushållens konsumtion. Målet kan inte vara att framför allt få en utveckling mot att man via försämring i kvaliteten skapar ett antal lågprismärken utan att man genom en ökad konkurrens får mer prisvärd mat inom alla områden.

Dagligvaruhandeln i Sverige kännetecknas fortfarande av betydande koncentration, och de stora detaljhandelsblocken bedriver partihandel, distribution och detaljhandel integrerat. Den konkurrens som ibland tycks finnas genom det stora antalet butiksnamn är till stor del skenbar. För att marknaden skall fungera måste antalet aktörer bli fler, antingen genom nyföretagande eller genom att fler utländska aktörer etablerar sig på marknaden. Detta kan underlättas genom effektiv konkurrenspolitik och genom att kommunerna underlättar för nyetableringar. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Lokala uppstickare till de tre största kedjorna hindras av oligopolsituationen i grossistledet, men framför allt av att det är svårt att starta ett nytt företag i Sverige. Snåriga regler som är anpassade efter storbolagen gör att det är oerhört krävande för den enskilde att sätta sig in i regelverket. Många upplever företagandet i Sverige som för dyrt och krångligt. Lokala producenter, som oftast inte har så stora volymer, har många gånger svårigheter att komma in i butikskedjor och få avsättning för sina produkter.

En viktig orsak till den bristande konkurrensen inom detaljhandeln är att kommunerna tillämpar sitt planmonopol i plan- och bygglagen (PBL) på ett sätt som gör att det finns för få attraktiva butikslägen där det är tillåtet att sälja livsmedel. De kommunala detaljplanerna kan vara olika detaljerade angående vilken verksamhet som tillåts på en viss fastighet. Exempelvis kan vissa planer hålla sig till att ange var handel får ske, medan andra använder mer detaljerade termer som detaljhandel. I vissa planer anges också vilken typ av varor som får och inte får hanteras på fastigheten, t.ex. ”handel, dock ej livsmedel”. Vi anser att PBL måste ändras så att kommunerna får ökad skyldighet att beakta konkurrensintresset. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I dag finns för få lägen där ny detaljhandel kan etableras och de lägen som anges i planerna är ofta för oattraktiva. Många kommuner är oskickliga på att bedöma butikernas behov av butiksyta, trafikorienterade lägen och rationell varuhantering. Genom en i princip fri etableringsrätt för dagligvaruhandel skulle sannolikt fler ändamålsenliga butikslägen användas. Detta skulle ge mer livskraftiga butiker och sannolikt fler bostadsnära butiker, eftersom kommunerna hittills varit snåla med mark i bostadsområden, men generösa med mark i externa lägen. Fri etableringsrätt skulle alltså kunna få trenden att handeln flyttar ut från städerna att avta. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Den kommunala planprocessen behöver på många håll effektiviseras och handläggningstiderna kortas. En rationell och smidig planprocess gör att nya aktörer lättare kan etablera sig på en ort, vilket i sin tur vässar konkurrensen och sätter press på priserna.

Vi anser att detaljplanerna bör vara mycket tillåtande när det gäller att öppna nya dagligvarubutiker. Principen skall vara att om inte mycket allvarliga skäl föreligger så skall bygglov beviljas för dagligvaruhandel. I de fall en nyetablering medför trafikproblem skall kommunen i gengäld kunna kräva att den som får bygglov också skall finansiera nödvändiga trafikinvesteringar.

För en fungerande konkurrens måste också den internationella handeln stärkas. I en öppen handel över gränserna blir det arbete som utförs inom ramen för samarbetet i EU och OECD för gemensamma riktlinjer, enkla rättsregler och tydlighet för konsumenterna, mycket viktigt och bör prioriteras av svenska myndigheter. I dag ser vi en utveckling mot att de stora kedjorna i allt större utsträckning ökar sitt utbud av egna varumärken. Detta har inte på något uppenbart sätt lett till någon allmän prissänkning men har i många fall minskat utbudet av konkurrerande märken. Det minskar också kundens möjlighet att utläsa vem som har producerat varan. Om man t.ex. vill välja bort produkter från en producent som man anser har uppträtt oetiskt går detta inte eftersom producenten inte är namngiven på de egna varumärkena, i gengäld kan man inte heller gynna en producent som man har positiv erfarenhet av. Folkpartiets förslag om att öka stödet till konsumentorganisationerna skulle också öka den oberoende granskningen av utvecklingen på livsmedelssektorn och därmed också underlätta debatten kring denna ganska genomgripande förändring av livsmedelsmarknaden som nu pågår.

Stärk konsumentrörelsen

På senare år har engagemanget för mat- och hälsofrågor bland konsumenterna ökat. Inte bara slutproduktens kvaliteter är avgörande för vad man köper. Miljöintresset, som också har skapats av medvetna frivilligorganisationer, har väckt näringslivet och konsumenterna har upptäckt att de själva kan välja en uthållig och hållbar utveckling genom sina val. De etiska frågorna håller nu på att komma i fokus. Alltfler konsumenter blir medvetna och tar ett ökat eget ansvar.

Därför behövs ett organiserat, frivilligt, engagemang av konsumenterna. Folkpartiet vill se till så att en större del av de resurser som i dag läggs på myndigheter och verk fördelas till det civila samhället. Genom att stärka det civila samhället blir det också lättare att nå ut med livsviktig konsumentinformation till grupper som av olika skäl inte vänder sig till exempelvis en kommunal konsumentvägledare. När det gäller livsmedel är detta av avgörande vikt inte bara från konsumentsynpunkt utan ur ett folkhälsoperspektiv. Vi anser att stödet till de fristående konsumentorganisationerna ökas med 5 miljoner kronor och att detta finansieras med en motsvarande minskning av Livsmedelsverkets anslag för informationsverksamhet.

Rätten till säker och sund mat

Vi liberaler vill verka för säkrare och sundare livsmedel. Målsättningen bör vara att utforma en gemensam europeisk politik för livsmedelssäkerhet, så att människor kan känna trygghet med vad de äter oavsett om de bor på Algarvekusten eller i finska Karelen. En samlad politik på Europeanivå är nödvändig för att Europas konsumenter skall kunna vara säkra på sin rätt till säker och sund mat.

För att vi som konsumenter skall kunna vara säkra på vad vi köper måste kraven på korrekt information vara absoluta, något som redovisas ovan. Ett hållbart och gemensamt kontrollsystem för livsmedelssäkerheten måste skapas. Målet måste vara det självklara: All mat – oavsett om den är billig eller dyr, närodlat eller hämtad långväga ifrån – skall vara ofarlig. Det betyder att vi måste ha ett antal regler och lagar på EU-nivå som rör hela kedjan från jord till bord. Denna politik håller nu steg för steg på att förverkligas. EU har bl.a. fått en egen livsmedelsmyndighet, och regelverket kring tillsyn har skärpts och håller fortfarande på att skärpas.

Arbetet med en skärpt syn på livsmedelssäkerhet kan inte stanna vid EU:s gränser utan måste också drivas internationellt. Inom EU är det t.ex. förbjudet att använda tillväxthormoner i kött- och mjölkproduktionen. EU har också infört förbud mot import av kött från djur som getts hormoner. WTO har tillbakavisat EU:s importförbud därför att detta skulle sakna vetenskaplig grund, och EU har uppmanats att bevisa att en sådan finns. WTO medger inte att konsumenters oro får utgöra grund för standarder i internationell handel med livsmedel. Folkpartiet anser att också WTO bör vidta åtgärder som syftar till att ett ökat konsumentskydd får en framskjuten plats. EU måste fortsätta kämpa för att konsumenthälsan och inte livsmedelsindustrin sätts i centrum. Detta bör ges regeringen till känna.

Livsmedelssäkerhet på Europeanivå

Folkpartiet har länge arbetat för att EU bör införa en basnivå för livsmedelssäkerheten och det är med glädje som vi ser att flera av de frågor som vi arbetat med nu börjar få genomslag. Detta gäller t.ex. kraven på en gemensam livsmedels- och djurskyddskontroll i alla 25 medlemsländer. Man kan också konstatera att EU redan till stor del tagit till sig de svenska erfarenheterna av begränsning av t.ex. antibiotikaanvändningen i fodermedel. Det är viktigt att ett strikt och fullständigt säkerhetssystem måste vara lika för alla producenter i alla led i livsmedelskedjan inom hela unionen. Då innebär det inga handels hinder och ingen skillnad i konkurrenskraft mellan företagen, utan alla får samma basförutsättningar. I vissa fall kan man om folkhälsan så kräver acceptera att enskilda länder fortsätter med strängare lagstiftning än vad som är EU-norm, t.ex. när det gäller salmonella. Salmonellan blev en het fråga under Sveriges medlemskapsförhandlingar med EU. Sverige lyckades få igenom sina krav på att livsmedel, levande djur och foder som förs in i Sverige skall

Fel! Okänt namn på

vara fria från smittan. Inom EU förändrar man nu salmonellalagstiftningen så att det i hela unionen år 2008 kommer att införas ett kontrollsystem som mer liknar det svenska. Även om flera steg i rätt riktning har tagits inom dessa områden är det viktigt även i fortsättningen att Sverige prioriterar dessa frågor inom EU-samarbetet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet (EFSA) är en god förutsättning för att arbetet med livsmedelssäkerhetsfrågorna får den tyngd de kräver. Det är viktigt att Sverige arbetar inom EU för att myndigheten får de resurser och det mandat som behövs. EFSA tillkom delvis som en följd av BSE (galna kosjukan)-skandalen. Det är uppenbart att problemen kring BSE pekar på brister i vår förmåga att upptäcka livsmedelsrelaterade sjukdomar och att göra rätt riskbedömningar inom livsmedelsproduktion. Sverige bör vara pådrivande för att EFSA ges förutsättningar att hitta och korrigera denna typ av systemfel. Myndigheten har dock inte fått det fulla ansvar som vi anser att den borde ha när det gäller kontroll och möjligheter att föreslå sanktioner. Rättssystemet är i princip en nationell angelägenhet, även på livsmedelsområdet, men det finns fall då det är nödvändigt att ha sanktionsmöjligheter på EU-nivå. Det handlar t.ex. om när ett livsmedelsproblem som drabbar konsumenterna uppstår i ett land och landets egna myndigheter uppenbarligen saknar förmåga eller vilja att ta itu med frågan. Vi anser därför att Sveriges regering skall verka för ett breddat mandat för den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet. Detta bör ges regeringen till känna.

Från liberalt håll är det dock självklart att kravet på att samtliga livsmedel måste vara säkra inte får medföra att den traditionella och regionala matkulturen i Europa går förlorad. Dessa produkter måste även fortsättningsvis få framställas på sedvanligt manér – även om detta innebär att hela EU:s regelverk inte kan efterlevas under tillverkningen eller tillagningen. Detta förutsätter emellertid ett certifierings- eller licensieringsförfarande samt att produkterna tydligt märks. På detta sätt garanteras mångfalden inom EU samtidigt som valet är den enskilde konsumentens. Detta bör ges regeringen till känna.

Livsmedelssäkerhet på nationell nivå

Även om Sverige har en hög livsmedelsstandard finns ingen anledning att slå sig till ro med rådande ordning. Framför allt vad avser livsmedelskontrollen krävs en ökad insats och samordning. De återkommande utbrotten av salmonella talar exempelvis sitt tydliga språk. Slarv och dålig kunskap blir dyrt inte bara för samhället och konsumenterna utan också i hög grad för producenterna. Vi har i år haft flera incidenter med livsmedelsbaserad smitta, bl.a. spridning av EHEC som dessvärre fått dödlig utgång. Vi måste nu se en utveckling där livsmedelskontrollen skärps och ger upphov till en minskning av denna typ av incidenter. Sverige bör nu också lägga resurser på att skärpa sin beredskap när det gäller fågelinfluensa.

Fel! Okänt namn på

Den svenska livsmedelskontrollen behöver skärpas och bli mer likvärdig över hela landet. Detta är inte bara en fråga om konsumentskydd utan också en rättvisefråga mellan företagarna i branschen, som måste ha samma regler och krav på sig oberoende av i vilken kommun de verkar. Allt annat snedvrider konkurrensen. Därför ökar Folkpartiet anslagen till livsmedelskontrollen.

Det finns flera rapporter som visar en stor brist på samordning och övervakning av livsmedelssäkerheten i Sverige. Jordbruksverket har ansvaret för regelverk och kontroll av foder, för gödselhanteringsråd och för djuromsorg. Kemikalieinspektionen är medansvarig för de kemiska substanser som används i odlingarna och Statens veterinärmedicinska anstalt har en stödfunktion. Vid slakteridörren övergår djuret till livsmedel och då tar Livsmedelsverket vid.

Regeringen borde initiera ett arbete för en översyn över de olika myndigheternas roller vad avser åtgärder för säkra livsmedel, dels som ett led i att stärka arbetet med livsmedelssäkerhet, dels som en del av en effektivare myndighetsutövning. Det är t.ex. inte rimligt att både Jordbruksverket och Livsmedelsverket skall behöva ha experter kring hur man övervakar produktions säkerhet, den ena myndigheten för foder och den andra för livsmedelsproduktion. Folkpartiet föreslår i sin motion kring de areella näringarna en förändring i myndighetsstrukturen som bl.a. infattar en sådan tydligare roll för Livsmedelsverket för säkerheten vad gäller hela livsmedelskedjan från jord till bord.

Ett samlat livsmedelsverk bör innehålla fler nödvändiga funktioner, som exempelvis inte kommer att finnas i den europeiska livsmedelssäkerhetsmyndigheten (EFSA). Inom EFSA finns ingen enhet för kost/hälsa, inga som helst försök att definiera kvalitet (regler för kött i korv etc.). EFSA ska enbart syssla med vetenskapliga säkerhetsbedömningar.

Ett svenskt livsmedelsverk måste, utöver kontrollfunktionerna, också ha tillräckliga resurser för att upprätthålla en vetenskaplig hög nivå, även för frågor som nutrition (kostlära) och att ge underlag för fullgod information till medborgarna om maten. Som medborgare måste vi alltså kunna lita på väl fungerande säkerhetssystem, vilket kräver en total öppenhet och insyn i myndigheternas arbete. Det är inte rimligt att frågor som rör t.ex. testning av livsmedelssäkerhet när det gäller GMO sekretesstämplas av myndigheter.

Livsmedelsverket är formellt ansvarigt för livsmedlet fram till konsumenten, i samarbete med Smittskyddsinstitutet. Men Livsmedelsverket har bara kontrollansvaret för de allra största anläggningarna, totalt ca 600 stycken. Alla andra företag inom livsmedelskedjan skall kontrolleras av kommunerna, vilket givetvis gör att en del starka kommuner har en utmärkt tillsyn medan kontrollen brister eller saknas i en tredjedel av landets kommuner.

Sverige har i dag en nivå på livsmedelskontrollen som torde vara bland de allra svagaste i den utvecklade delen av världen. Detta sätter inte bara säkerheten ur spel utan det nuvarande systemet gynnar den slarviga men missgynnar den skötsamma. Folkpartiet anser att det fulla ansvaret på nationell nivå för säker mat – från jord till bord – skall ligga på en myndighet. Myndigheten bör arbeta utifrån den övergripande målsättningen om god folkhälsa och rimligt trygga konsumenter som kan fatta egna välgrundade beslut. Det betyder

Fel! Okänt namn på

en kontroll av alla inblandade parter, strikta egenkontrollprogram och en identisk kontroll över hela landet. Att samordna systemen är inte detsamma som att alla parter måste eller bör sitta på samma plats. Självklart måste ett samlat kontrollsystem ha en lokal/regional organisation, då lokal- och personkännedom är viktigt.

Vi går mot att en allt större del av kontrollsystem finansieras av företagen. Avgifterna varierar också kraftigt mellan olika kommuner. Det är viktigt att det finns en kontroll av att inte oskäligen avgifter tas ut. Detta drabbar framför allt småföretag. Många varukedjor har egna mycket kvalificerade kontroller av sina butiker med samma typ av analyser som Livsmedelsverket använder sig av. Det har lett till en ökad skärpning och insikt vad gäller kvalitet ute i butikerna.

Vi anser därför att det först vid uppkomna återbesök, som föranletts av anmärkningar, som en kraftfullt höjd avgift är befogad att ta ut. Ett avgiftssystem skall ha flera funktioner: betala en del av säkerhetssystemet, klart gynna den skötsamma och ge samma möjligheter åt stor som liten. Det är viktigt att de avgiftssystem som etableras åstadkommer detta.

Det råder ingen tvekan om nödvändigheten av att erhålla en effektiv och säker tillsyn både vad gäller djurskydd och livsmedel. Folkpartiet anser att kommuner som, trots möjligheter till interkommunal samverkan, ändå saknar möjlighet att upprätthålla tillräckligt hög kompetens skall kunna flytta över tillsynen till en högre nivå.

Det är i det allra sista ledet i livsmedelskedjan som det till sist avgörs om den mat vi äter är sund och fräsch. Det är varje enskild person som arbetar i butiken, på restaurangen eller i skolköket som avgör vilken temperatur det skall vara i kyldisken, hur köttkvarnen rengörs och så vidare i en oändlig räckvidd av små detaljer, som till sist leder fram till huruvida den mat vi köper har god kvalitet eller ej. För de allra flesta konsumenter är det inte möjligt att avgöra om butiken de går till följer alla nödvändiga åtgärder för att hålla livsmedlen i gott skick.

Folkpartiet föreslår därför att Sverige tar fram enkla metoder för att konsumenten skall få tydlig information om det hygieniska tillståndet bakom kulisserna på alla de ställen där vi köper och äter vår dagliga mat. Ett exempel på ett sådant system är den danska smajlmärkningen, där resultatet av den lokala hygienkontrollen i t.ex. restauranger presenteras för allmänheten i form av dekaler som anslås vid entrédörren. Flera svenska kommuner har redan på eget initiativ börjat använda denna märkning, och i utredningen "Smiley: hygien och redlighet i livsmedelshandlingen" (SOU 2005:44) ges ett förslag till ett sammanhållet system för offentliggörande av resultat från livsmedelskontrollen. Vi anser att regeringen snarast bör agera så att vi får se detta system realiserat i hela landet. Detta bör ges regeringen till känna.

Mat och folkhälsan

Det finns klara samband mellan maten och folkhälsan. Exempelvis har problemet med svenskarnas ökande medelvikt alltmer uppmärksamats, och sambandet mellan övervikt och ett antal allvarliga sjukdomar är väl belagt. Det finns alltså all anledning att känna oro över det folkhälsoproblem som fetman utgör. Folkpartiet motsätter sig de EU-subventioner på mjölk som ges till skolor där subventionerna dessutom ökar ju fetare mjölken är.

Ansvaret för den egna hälsan ligger framför allt på individen själv. Samhällets viktigaste ansvar ligger i att på ett tydligt sätt informera inte minst barn och ungdomar om t.ex. behovet av kost och motion. Samhället skall också ansvara för att det finns relevant forskning och att den kunskap som denna forskning genererar når allmänheten. Vidare är det viktigt att det finns en fungerande vård för dem som lider av sjuklig fetma. Ofta finns här mycket svåra problem som individen inte kan lösa utan professionell hjälp.

Folkpartiet motsätter sig däremot att staten skulle använda prisinstrumentet för att styra vad vi äter. Det är inte bara oklokt ur en praktisk politisk synvinkel utan omyndigförklarar också det svenska folket. Från praktisk synpunkt vet vi att prisdifferentiering som nu på sina håll föreslås leder till svåra gränsdragningar, byråkrati för handlarna och därmed högre generella kostnader för konsumenterna. Det är heller knappast priset som gör att människor väljer bort billiga rotfrukter till förmån för t.ex. fetare halvfabrikat. Förslag om t.ex. högre moms eller särskilda punktskatter på fett och socker är utslag av en klåfingrig förmyndarattityd där staten skall lägga individens liv till rätta i minsta detalj.

I stället för pekpinnar skall den ökande övervikten mötas med ökad kunskap och en tilltro till individens förmåga att ta ansvar. Generell information och allmänt folkhälsoarbete kan kombineras med individuell rådgivning, inte minst inom hälso- och sjukvården. Det bör t.ex. vara självklart att informera gravida kvinnor med havandeskapsdiabetes om att de har en ökad risk för diabetes typ II. God information skall ges till föräldrar på barnavårdscentralerna. Skolhälsovården har en viktig roll i kontakten med barn och ungdomar. Det är också viktigt att innehållsdeklarationerna på livsmedel, inte minst halv- och helfabrikat, ger tillfredsställande information om energivärde, fett- och sockerhalt så att konsumenterna kan göra ett informerat val.

Allra viktigast i denna informationskedja är kanske de eldsjälarna som bl.a. finns inom akademien och sjukvården. Ofta är det dock t.ex. för forskare svårt att ägna alltför stor del av sin tjänst åt populariserad information till allmänheten, då det sällan finns anslag eller medel till detta. Folkhälsoinstitutet bör inom befintliga budgetramar därför ges befogenhet att bevilja projektbidrag eller stipendier för frivilligorganisationers och enskildas folkbildningsarbete om frågor kring kost och folkhälsa. Detta bör ges regeringen till känna.

Samtidigt som övervikten ökar finns paradoxalt nog också ett annat folkhälsoproblem i vårt land: undernäring. En alarmerande hög andel av våra äldre får otillräcklig föda. Enligt tre studier genomförda av Socialstyrelsen bland äldre som får kommunal vård och omsorg förekommer undernäring mellan 6 och 71 procent beroende på boendeform. Utvecklingen inom vården

Fel! Okänt namn på

och omsorgen av de äldre pekar på att förekomsten av undernäring bland de äldre kan komma att öka om inte kommunerna uppmärksammar problemet. Det får aldrig godtas att människor på grund av omgivningens okunskap eller slentrian inte erbjuds tillräckligt näringsrik kost inom äldreomsorgen. Detta bör ges regeringen till känna.

Stockholm den 2 oktober 2005

Marie Wahlgren (fp)

Martin Andreasson (fp)

Sverker Thorén (fp)

Heli Berg (fp)

Jan Ertsborn (fp)

Lars Tysklind (fp)

Lennart Fremling (fp)

Anita Brodén (fp)

Gunnar Nordmark (fp)

Mia Franzén (fp)

Ana Maria Narti (fp)